

CONTRIBUȚII ALE UNUI DECENIU DE PRESĂ IEȘEANĂ (1851-1860) LA PROMOVAREA LECTURII, CUNOAȘTERII ȘI A PROGRESULUI

Sanda Beatrice BITERE,
Biblioteca Județeană „Gheorghe
Asachi”, Iași

Rezumat: *Presa ieșeană de pionierat a avut un semnificativ rol formativ-informativ în societatea epocii, fiind un veritabil promotor al lecturii și al culturii naționale (al autorilor români și al creațiilor în limba română) și susținător al idealului de unitate națională. Aceste contribuții sunt ilustrate de desfășurătorul cronologic cuprinzând 25 de publicații periodice ieșene din perioada 1851-1860, unde fișa bibliografică a fiecărei tipărituri constituie un format sintetic de comunicare a unor informații relevante privind rolul, tipologia și evoluția presei ieșene, domeniile și temele de interes ale vremii, promovarea creativității și a noului, segmentele de public vizate, tranziția scrisului, cititului și a imprimării de la alfabetul chirilic la cel latin, apariția și dezvoltarea tipografiilor laice locale. Publicațiile periodice prezentate reflectă colecțiile Bibliotecii Academiei Române.*

Cuvinte-cheie: *presa ieșeană de pionierat, desfășurător cronologic 1851-1860, promovarea lecturii, a cunoașterii și a progresului.*

Abstract: *The pioneer serial publications printed in Iași played a significant educational and informative role in society, acting as a genuine driver of the national culture and reading of Romanian authors and the works in Romanian language, supporter of the idea of national unity. These contributions are illustrated by the chronological list that includes 25 serial publications printed in Iași during the years 1851-1860. Bibliographic description of each publication represents a synthetic communicative unit. It is formed of relevant information on the role, typology and evolution of the press from Iași, specific to its time fields and topics of interest, promotion of the new and creativity, targeted audience, transition of writing, reading and printing from the Cyrillic alphabet to the Latin one, appearance and development of the local printing houses. Bibliographic material on serial publications reflect the collections of the Romanian Academy Library.*

Keywords: *old serial publications printed in Iași, chronological development in 1851-1860, promotion of lecture, knowledge and progress.*

Motivația alegerii temei. Scopul și Mobiectivile lucrării

Lucrarea de față se încadrează în preocupările profesionale privind bibliografia și istoria presei ieșene, cu scopul de a contribui la facilitarea cunoașterii acesteia și a marilor personalități fondatoare de către publicul larg, la formarea unei imagini a epocii și la mai buna înțelegere a realităților istorice. Obiectivele principale ale cercetării vizează:

1. Conturarea perspectivei de ansamblu asupra dezvoltării, ca număr și diversificare, a publicațiilor periodice ieșene din perioada 1851-1860, prin prezentarea lor în succesiune cronologică din perspectivă bibliografică, și 2. Evidențierea rolului presei ieșene de pionierat în formarea și educarea interesului pentru lectură, contribuind prin informare, promovarea culturii, a creativității și a noului la emanciparea societății vremii prin

cunoaștere și progres.

Bazată pe surse secundare, lucrarea reunește 25 de publicații periodice tipărite la Iași în deceniul șase al secolului al XIX-lea, având scopul de a le prezenta bibliografic în ordinea datelor de publicare, în contextul analizei evoluției presei locale și a diversificării rolului acesteia în societatea epocii.

Stadiul cunoașterii în materie, reflectat în literatura de specialitate

Documentarea efectuată se circumscrie acoperirii perioadei 1851-1860 în fondul documentar al Bibliotecii Academiei Române, reflectată de tomul I [13] al *Bibliografiei Periodicelor din România (1790-1930)*, din cadrul *Bibliografiei Naționale Retrospective* elaborată de Biblioteca Academiei Române. Pentru unele completări sau în scop de clarificare am avut în vedere *Dicționarul presei românești (1731-1918)*[24].

Referitor la abordarea istoriei presei tipărite la Iași, este divers documentată – ceea ce reflectă importanța și actualitatea temei – de autori ca Mircea-Cristian Ghenghia, Camelia Stumbea, Vasile Ilincan, Elena Chiaburu, Carmen Țăgșorean, Mihaela Mocanu, Iulian-Cătălin Dănilă, Maria Lucreția Sturtzu, Liviu Iulian Roman, Diana Vrabie, Emilia Chiscop etc.

Legătura prezentei lucrări cu cercetări proprii anterioare

Lucrarea de față vine în continuarea unui studiu bibliografic preliminar [2] despre presa ieșeană din intervalul 1829-1850, din care au fost menționate cinci tipărituri seriale care se continuă sau se reiau în deceniul șase al secolului al XIX-lea. Acestea au fost completate în ordine cronologică cu 20 de publicații periodice care apar la Iași în perioada de referință 1851-1860, în contextul istoric preliminar Unirii Principatelor de la 24 ianuarie 1859, în vederea ilustrării aportului la promovarea lecturii, cunoașterii și a progresului.

Metodologia de cercetare aplicată

Cercetarea bibliografică, bazată pe surse secundare, a avut ca obiect publicațiile periodice care au apărut la Iași în intervalul 1851-1860, cu parcurgerea operațiilor specifice: sortarea și ordonarea documentelor relevante pentru temă, în funcție de data de

apariție și locul de editare. Abordarea este interdisciplinară, atingând aspecte de istorie a presei, lecturii și a tiparului, de istorie a introducerii limbii române și a alfabetului latin în presă, sociologice (rolul periodicelor în epocă, adresabilitatea, segmentarea publicului), perspectiva preponderent utilizată în lucrare fiind însă cea bibliografică (utilizarea și elaborarea de bibliografii, ca instrumente de cercetare).

Cartea de vizită a publicațiilor menționate conține principalele elemente de descriere bibliografică, decorsetate din formatul standardizat: titlu și subtitlu (în forma actualizată), date de apariție (perioada, tipografia), colectivul de redacție, periodicitate și grafie. Marcajul cu asterisc indică publicațiile care nu mai există fizic, dar care sunt semnalate în presa vremii. În descrierea bibliografică a documentelor am operat actualizarea titlurilor și a subtitlurilor, precum și eliminarea prețului și a dimensiunilor publicațiilor, formatul simplificat păstrând „suficienți descriptori, încât să facă posibile taxonomii” [21, p. 695] în abordări ulterioare.

Rezultatele obținute

Contribuția specifică a prezentei lucrări la cunoașterea în domeniu constă în:

1. Schițarea unei perspective de ansamblu asupra evoluției ca număr și diversificare a publicațiilor periodice tipărite la Iași în perioada 1851-1860, prin ilustrarea dezvoltării în timp a presei ieșene într-un desfășurător cronologic dedicat (secțiunea A) – inspirat de *Enciclopedia cronologică a jurnalismului din România* [22];

2. Evidențierea rolului celor 25 de periodice de pionierat în epocă, cu atenție specială pentru cel formativ-informativ.

Foaie de parcurs a presei ieșene din deceniul șase al secolului al XIX-lea

I. Publicații periodice ieșene a căror editare se continuă sau se reia în deceniul șase al secolului al XIX-lea

În această primă categorie sunt reiterate în ordine cronologică cinci dintre publicațiile periodice ieșene cu data de apariție în prima jumătate a secolului al XIX-lea [2], anume cele a căror editare se continuă sau se reia în deceniul studiat: *Albina românească* (1829), suplimentul

acesteia *Foaie sătească a Principatului Moldovei* (1839) împreună cu *Adaos la Foaia sătească* (1841), *Adaos extraordinar la Foaia sătească* (1845), precum și *Noua Albină română* (1857), apoi *Buletin, foaie oficială* (1833), *Arhiva românească* (1840), *Dacia literară* (1840) și *Zimbrul* (1850).

1. Albina românească, gazetă politico-literară.

Apare bisăptămânal, între 1 iun. 1829 – 3 ian. 1835 și 3 ian. 1837 – 8 ian. 1850, la Tipografia Albinei, cu caractere chirilice. Fondator și director: Gh. Asachi. Este primul ziar în limba română din Moldova [11, p. 31], alăturându-se **Curierului românesc** (București, 8 apr. 1829) al lui I. Heliade-Rădulescu ca piatră de fundament pentru presa națională. Editori: Gh. Săulescu, Iancu Codrescu, V. Fabian-Bob [15, p. 37]. Printre colaboratori: C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, A. Donici, V. Alecsandri, C. Caragiali, N. Nicolescu, G. Săulescu, G. Sion, C. Bolliac, D. Gusti etc.

Schimbări de subtitlu: din 1 ian. 1830, în „gazetă politico-administrativă literară”; din 2 apr. 1831, în „gazetă administrativă și politică literară”.

Din 1831 conține articole în limbile română și franceză.

Nu apare între 8 ian. – 7 dec. 1833 și între 30 iun. 1835 – 3 ian. 1837.

De la 7 dec. 1833, titlul și subtitlul sunt o perioadă bilingve (româno-franceză): „Albina românească, gazetă politico-literară – *L'Abeille moldave*, gazette politique et littéraire”.

Schimbare de titlu: între 9 ian. 1850 – 24 nov. 1858 apare ca „Gazeta de Moldavia. Urma *Albinei Românești* cu al ei foileton”.

Gazeta de Moldavia va fi continuată de „Patria, foaie politică și literară” (27 nov. 1858 – 5 oct. 1859), redactor fiind C. Gane [22, p. 312]. [13, p. 86-87, 286; 24, p. 25]

Suplimente și adausuri la **Albina românească**, în perioada 1851-1860:

1.1. „Foaie sătească a Principatului Moldovei” (2 apr. 1839 – 24 iun. 1851). Redactor: Gh. Asachi ([1939], apoi de la 2 iun. 1846); M. Kogălniceanu (de la 7 apr. 1840); C. Rolla (de la 16 dec. 1845). Apare săptămânal, cu caractere chirilice, la Tipografia Institutului Albinei, apoi, de la 7

apr. 1840, la Tipografia Sfintei Mitropolii. A fost înființată „pentru cultura sătenilor”, pentru a le comunica „dispoziții administrative, legile, mezaturile, prețurile curente etc”. [13, p. 2, 3, 18, 50, pp. 256-258, 452; 24, p. 53, 193]

Suplimente la „Foaia Sătească”, în intervalul de timp studiat: 1.1.1. „*Adaos la Foaia Sătească*” (19 ian. 1841 – 24 iun. 1851); 1.1.2. „*Adaos extraordinar la Foaia Sătească*” (25 feb. 1845 – 17 iun. 1851).

1.2. „Noua Albină română, foaie literară și artistică. *Adaos la Gazeta de Moldavia*” (5 ian. – 7 feb. 1857). Apare bilunar, la Tipografia Institutului Albinei.

2. Buletin, foaie oficială

Apare bisăptămânal între 22 iun. 1833 – 27 sept. 1859, la Tipografia Albinei, cu alfabet chirilic. Redactor de la 1 iulie 1851: Gh. Asachi.

Schimbări de titlu: de la 1 iul. 1851, în „Buletin, foaia publicațiilor oficiale a Principatului Moldaviei”; de la 3 ian. 1857, în „Buletin oficial, foaia publicațiilor oficiale a Principatului Moldaviei”; de la 11 dec. 1858, în „Principatele-Unite Moldova și Valahia. Buletinul oficial al Moldovei”. [13, pp. 86-87]

Suplimente independente: 2.1. „*Adaos la Buletin, foaia publicațiilor oficiale*” (din 1 iul. 1851); 2.2. „*Săteanul*” (ian. – iul. 1853); 2.3. „*Adaos la Buletinul Oficial al Moldovei*” (din 4 ian. 1859).

Buletinul este înlocuit de **Monitorul oficial al Moldovei. Principatele-Unite Moldova și Valahia** (28 oct. 1859 – 28 febr. 1863), editat de Th. Codrescu (Tipografia Buciumul Român).

3. Arhiva românească. Foaie retrospectivă și trimestrială.

Apare sub redacția lui M. Kogălniceanu, în [apr.] 1840-1841, 1845 (ediția I, cu alfabet chirilic) și 1860, 1862 (ediția a II-a), la tipograful-editor A. Bermann. Considerată prima colecție de documente istorice și literare tipărite [11, p. 46], va continua să fie publicată, între anii 1940-1946, de V. M. Kogălniceanu [13, p. 50; 22, p. 24, 103].

4. Dacia literară

Redactor: M. Kogălniceanu. Apar trei numere (unul la două luni) în perioada 30 ian. – iun. 1840 (ediția I), la Cantora Jurna-

lului (Cantora *Daciei literare*, Cantora *Foii sătești*), cu pagina de titlu cu litere latine și text chirilic [20, p. 40], apoi în 1859 (ediția a II-a) la tipograful-editor A. Bermann, cu text cu litere latine.

Este considerată prima revistă cu un program literar coerent, formulat în *Introducția* semnată de M. Kogălniceanu, program care susține promovarea originalității și a specificului național în literatură. Elocvente în acest sens sunt și cele patru secțiuni ale revistei: I. „compuneri originale ale conlucrătorilor foaiei”; II. articole originale din celelalte jurnaluri românești; III. critica cărților nou ieșite în deosebitele provincii ale Daciei; IV. „Telegraful Daciei”, știri culturale, editoriale. Printre colaboratori: V. Alecsandri, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, Al. Russo, Gr. Alexandrescu, Gh. Asachi, N. Bălcescu, N. Filimon, Al. Donici, B. Petriceicu-Hasdeu ș.a. [13, p. 181, pp. 322-323; 24, p. 154, 230].

5. Zimbrul

Gazeta politică și literară apare discontinuu, în intervalul 3 iul. 1850 – apr. 1884, la Tipografia Buciumul Român, cu A. Fotino ca director. Colectiv de redacție: Th. Codrescu, D. Gusti, V. A. Urechia, I. Codrescu, C. Codrescu, V. N. Lupu.

Frecvență: bisăptămânal (între 3 iul. 1850 - 21 feb. 1852; 17 ian. 1855 - 10 sept. 1856; 1 nov. – 30 dec. 1858); zilnic (între 19 dec. 1878 – 29 mart. 1879); tri-săptămânal (între 16 nov. 1883 – apr. 1884).

Schimbare de titlu: de la 1 nov. 1858, în „Zimbrul și Vulturul”.

Fuzionează la 2 ian. 1859 cu „Steaua Dunării, jurnal politic, literar și comercial” fondat în 1855 de M. Kogălniceanu, sub titlul „Steaua Dunării, Zimbrul și Vulturul”.

Schimbare de titlu: de la 19 dec. 1878, în „Zimbrul. Ziar cotidian, politic și economic”. Schimbare de subtitlu, de la 16 nov. 1883, în „Ziar politic, literar și științific”. Tipărit cu alfabet de tranziție și, de la 19 dec. 1878, cu alfabet latin [13, pp. 807-808; p. 269; 24, p. 456].

Suplimente: **5.1. *Calendarul literar al Foii „Zimbrului”** (1850-1851). Tipografia Buciumul Român; **5.2. Foiletonul Zimbrului** (23 ian. 1855 - 16 iul. 1856). Redactori: I. Codrescu, D. Gusti. Periodicitate

săptămânală.

Zimbrul este considerat primul ziar politic cu foileton (11, p. 380), având scopul de a mulțumi „curiozitatea publicului în privința noutăților din străinătate, cum și a celor din lăuntru” [16, p. 115].

II. Publicații periodice ieșene cu data de apariție în deceniul șase al secolului al XIX-lea

Această a doua categorie prezintă, în continuarea seriei cronologice, 20 de publicații periodice care apar la Iași în perioada 1851–1860: *Foaia Societății de Medici și Natuřiști din Principatul Moldovei* (1851), *Săptămâna* (1853), *România literară* (1855), *Steaua Dunării* (1855), *Korot Haitim* (1855), *Nepărtinitorul* (1856), *Jurnal de agricultură* (1857), *Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei* (1857), *Monitorul oficial al Moldovii* (1858), *Constituționalul* (1858), *România* (1858), *Patria* (1858), *Gazeta româno-evreiască* (1859), *Foaie de [i]storia română* (1859), *Tribuna română* (1859), *Instrucțiunea publică* (1860), *Foița de istorie și literatură* (1860), *Ateneul Român* (1860) și *Il Fulmine* (1860).

6. Foaia Societății de medici și natuřiști din Principatul Moldovei.

Apare săptămânal, în perioada 1 iul. 1851 – 1 iun. 1853, cu grafie chirilică, la Tipografia Institutului Albinei, redactor fiind dr. C. Vârnav.

Schimbare de titlu: **Foaia Societății de medici și natuřiști din Moldova** (din 1 iun. 1853).

Continuă **Povătuitorul sănătății și al economiei**, foaie periodică pentru poporul românesc, publicat de același redactor (24 de numere, bilunare, cu caractere semi-chirilice), în perioada [15 feb.] 1844 – [înainte de 1 aug.] 1845, la Tipografia Institutului Albinei [18].

În ian. 1887, **Foaia** devine **Buletinul Societății de medici și naturaliști din Iași**, care în perioada ian. 1900 - ian.1905 va avea și o ediție în limba franceză: *Bulletin de la Société des médecins et des naturalistes de Jassy*. Buletinul își schimbă titlul, în anul 1924, în **Revista medico-chirurgicală a Societății de medici și naturaliști din Iași** [13, p. 263, pp. 504-505; 24, p. 321].

7. Săptămâna. Foaie sătească.

Este editată săptămânal, sub redacția lui C. Negruzzi, între 9 mai 1853 – 1 mai 1854, la Tipografia Francezo-Română, cu alfabet de tranziție. Subiecte abordate: religie, morală, economie casnică și rurală, prețurile cerealelor și vitelor [13, p. 670].

Colaboratori: Al. Donici, I. Ionescu de la Brad, G. Sion, I. Ivanov. Distribuită gratuit în mediul rural, continuă **Foiaia sătească a Principatului Moldovei** (2 apr. 1839 - 24 iun. 1851).

8. România literară. Foaie periodică sub direcția dlui V. Alecsandri.

Apare săptămânal între 1 ian. – 3 dec. 1855 (47 de numere), la Tipografia Francezo-Română, cu alfabet de tranziție. Primul număr, proiectat pentru febr. 1852, a fost suspendat pe marginea unui articol al lui N. Bălcescu referitor la Răzvan-Vodă. Suspendarea ultimului număr a fost atribuită de V. Alecsandri cronicii privind dezrobirea țiganilor.

Colaboratori: C. Negruzzi, V. Alecsandri, Al. Odobescu, M. Kogălniceanu, D. Bolintineanu, Gr. Cobălcescu, C. Negri, Gr. Alexandrescu, Al. Donici, Al. Russo, V. A. Urechia, N. Bălcescu, D. Ralet, G. Sion, N. Șuțu etc. [13, p. 613; 24, p. 366]

Continuă ideile din **Dacia literară** (1840), **Calendar pentru poporul românesc** (cu **Almanah de învățătură și petrecere**, 1842) și **Propășirea** (1844).

Supliment (trei numere, cu material cul de V. Alecsandri): *Cântice populare ale românilor din Transilvania și din Banat* (nr. 1); *Cântice populare ale românilor din Moldavia* (nr. 2); *Cântice populare ale românilor din Valahia* (nr. 3).

9. Steaua Dunării. Jurnal politic, literar și comercial.

Apare cu întreruperi în perioadele 1 oct. 1855 – 11 sept. 1856 și 1 nov. 1858 – 5 nov. 1860, cu alfabet de tranziție, întâi la Tipografia Francezo-Română, apoi la Tipografia H. Goldner (din 11 dec. 1858) și la Tipografia Buciumului Român (din 2 ian. 1859). Redactori: M. Kogălniceanu, urmat din 2 ian. 1859, de V. Alexandrescu-Urechia, V. Mălinescu și I. Codrescu. Ca program, publicația „chiar de la început se pune alătura cu opiniile și tendințele *României li-*

terare”, promovând totodată autonomia și Unirea Principatelor (9, pp. 107-123). Din 3 iul. 1856, fără subtitlu.

Fuzionează cu „Zimbrul și Vulturul” (2 ian. 1859) și își schimbă titlul în: „Steaua Dunării, Zimbrul și Vulturul”, apoi, la 3 aug. 1860, în „**Steaua Dunării**”. În perioada 14/26 iul. – 20 sept. 1856 apare săptămânal la Iași (Tipografia Th. Codrescu și D. Gusti) și în lb. franceză: „L'Étoile du Danube”, care se mută la Bruxelles, între 4 dec. 1856 - 1 mai 1858.

Periodicitate: de la 1 nov. 1858, zilnic; de la 5 mai 1860, 3 numere pe săptămână; de la 3 aug. 1860, 2 numere pe săptămână. Suspendări: 3 mart. - 22 mai 1856; 11 sept. 1856 - 31 oct. 1858 și 4 iun. - 3 aug. 1860.

Colaboratori: V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, Al. Donici, G. Sion, Dim. Bolintineanu, Alecu Russo, C. A. Rosetti etc.

V. M. Kogălniceanu va relua la București editarea **Steii Dunării** cu seria II (7 dec. 1897 - 15 aug. 1899) și seria III (din 16 mart. 1907), menționând în subtitlu „ziar fondat în 1855 de Mihail Kogălniceanu”.

Supliment: **Buletinul Steii Dunării.**

Apare neregulat între 24 mai – 12 iul. 1856, cu caractere semi-chirilice, la Tipografia Francezo-Română, redactor fiind M. Kogălniceanu. Are caracter politic și comercial.

Schimbare de titlu: **Steaua Dunării. Buletin extraordinar** (din 3 iul. 1852); **Steaua Dunării. Supliment extraordinar** (din 3 iul. 1852) [13, p. 245, pp. 695-701; 24, p. 395].

10. Correspondance de L'Étoile du Danube

Gazeta politică și literară apare la Iași între 21 mart. - 26 mai/ 7 iun. 1859, bisăptămânal, la Tipografia A. Bermann [13, p. 152].

11. Korot Haitim [*Cronica timpului*]

Revistă politică în limba idiș, considerată prima publicație evreiască din România.

Apare la Iași în perioada 1855-1871, cu periodicitate variabilă: între 9 febr. - 26 mart. 1856, imprimată bisăptămânal la Tipografia Moise Roman, editor fiind Th. Codrescu; în perioada iul. – 1 sept. 1860, imprimată neregulat la Tipografia Minervei,

având ca editor pe H. Goldner; între 19 ian. – 30 mart. 1867, imprimată săptămânal, la Tipografia H. Goldner, cu P. Levinstein ca redactor.

Schimbare de titlu: **Koret Huitum** (Evenimentele timpului), în perioada ian. – febr. 1871 [13, p. 363; 24, p. 251].

12. Nepărtinitorul, jurnal politic, literar și comercial.

Apare bisăptămânal, în perioada 21 iun. – 30 aug./ 23 sept. 1856, redactor responsabil fiind C. Gane. Text cu alfabet de tranziție, numai titlul cu alfabet latin. De la 25 iun. 1856, unele articole sunt bilingve (română-franceză). Publicația este imprimată la Tipografia C. Gane [13, p. 448; 7, pp. 19-24].

13. Jurnal de agricultură. Foaie periodică.

Apare lunar între 1 aug. 1857 - 1 iul. 1858 și ian. - dec. 1859, la Tipografia Buciumul Român, Th. Codrescu și D. Gusti, cu alfabet de tranziție. Redactor: I. Ionescu [de la Brad].

Schimbare de titlu în „Foaia de agricultură practică”, din ian. 1859. În perioada ian.-sept. 1859 a fost imprimată la Tip. H. Goldner [13, p. 358].

14. Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei

Apare între 1 oct. – 24 dec. 1857, la Tipografia Buciumului Român, Th. Codrescu și D. Gusti, inițial săptămânal și de la 21 oct. 1857, bisăptămânal.

Publicația are și o ediție săptămânală paralelă în limba franceză: **Bulletin des séances du divan ad-hoc de Moldavie** (1/13 oct. 1857 - 26 ian. 1858), pentru informarea străinilor din Principate [13, p. 102, 189; 24, p. 82].

15. Monitorul oficial al Moldovii. Principatele-Unite Moldova și Valahia.

Editor: Th. Codrescu. Apare în perioada 28 oct. 1858 - 28 febr. 1863, la Tip. Buciumul Român, T. Codrescu și D. Gusti, iar din 2 iul. 1862, la Tipografia Minervei. Continuă **Buletin, foaie oficială** (22 iun. 1833 - 27 sept. 1859), scos de Gh. Asachi la Tipografia Albinei [13, p. 86-87; pp. 433-434].

Schimbări de titlu: din 1 oct. 1859, în „Monitorul oficial. Ziar al Principatelor-

Unite”; din 2 oct. 1859, în „Principatele-Unite Moldova și Țara Românească. Monitorul oficial al Moldovei”; din 3 oct. 1859, în „Principatele-Unite. Monitorul oficial al Moldovei”; din 10 febr. 1862, în „Principatele-Unite. Monitorul oficial, partea Moldovei”; din 2 apr. 1862, în „Foaie de Publicații oficiale. Principatele-Unite” (care va fi înlocuită de „Progresul” de la 1 mar. 1863).

Publicația are trei suplimente:

15.1. Moniteur officiel de Moldavie. Principautés-Unies de Moldavie et de Valachie. Iassi.

Imprimat de Th. Codrescu, între 1 nov. 1858 - 12 ian. 1859 și în 1861, cu frecvență neregulată, la Tipografia Buciumul Român. Din 1861, cu subtitlul „Principautés-Unies” [13, p. 421; 433].

15.2. Procesele verbale ale Adunării electivă din Moldavia. Supliment extraordinar al **Monitorului oficial al Moldovei** [28 oct. 1858-28 febr. 1863].

Conțin dezbaterile parlamentare ale sesiunilor din 4-21 dec. 1860, 10 ian. - 22 mai și 3-14 dec. 1861, publicate bisăptămânal la Tipografia Minervei, cu caractere semi-chirilice [13, p. 194; 24, p. 326].

Vezi *Dezbateri parlamentare* [BAR PPR I: p. 102; 189], publicate în „Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei”, Iași, 1 oct. - 24 dec. 1857.

15.3. Adunarea electivă din Moldova (Procesele verbale) (1860 - 1861) [vezi **Procesele verbale ale Adunării electivă din Moldavia.** Supliment extraordinar al **Monitorului oficial al Moldovei** (28 oct. 1858 - 28 febr. 1863)].

15.4. Adaos literar. Pentru prenumerații Monitorului

Apare neregulat, redactor fiind Gh. Asachi, în anii 1860 (ian., iul, dec.) și 1861 (febr., apr., iun.), la Institutul Albinei române. Textul cu caractere semi-chirilice, iar titlul cu alfabet latin (cu excepția numărului din ian. 1860).

Schimbări de titlu: din iul. 1860: în **Adaos literar. Pentru Abonații Monitorului oficial al Moldovei**; din dec. 1860, febr. 1861: în **Adaos literar pentru Monitorul oficial al Moldovei. Pentru DD. Abonați**; din apr. și iun. 1861: în **Adaos literar pentru DD. Abonați, la Monitorul oficial al**

Moldovei.

Este supliment la **Monitorul oficial al Moldovei. Principatele Unite**, când acesta se tipărește la Institutul Albinei (1 oct. 1859 - 30 iun. 1862) [13, p. 763].

16. Constituționalul, jurnal politic.

Apare între 10 nov. - 31 dec. 1858, cu trei numere pe săptămână, având ca redactor responsabil pe G. Balș, urmat de N. Aslan (de la 8 dec. 1858). Este imprimat la Tipografia Buciumul Român, T. Codrescu și D. Gusti, cu caractere semi-chirilice.

„Le Constitutionnel, journal politique” (20 nov. - 11 dec. 1858) este ediția paralelă în limba franceză [13, p. 145].

17. România

Revistă politică și literară apare săptămânal, la Tipografia A. Bermann, cu grafie chirilică (numai titlul cu alfabet latin). Redactor-autor: B. Petriceicu-Hasdeu. Primele cinci numere sunt tipărite între 18 nov. - 9 dec. 1858, iar următoarele trei, între 2-16 ian. 1859 [13, p. 607; 24, p. 364].

18. Patria. Foaie politică și literară [13, p. 485; 24, p. 312].

Apare bisăptămânal în perioada 27 nov. 1858 - 5 oct. 1859, sub redacția lui C. Gane, apoi a lui C. Dediu (de la 1 dec. 1858), la Tipografia Institutului Albinei, cu alfabet de tranziție. Text parțial bilingv (română-franceză). Colaborator: Gh. Asachi (cu *Foiletonul Albinei române*). Continuă **Gazeta de Moldavia**. Urma *Albinei românești* cu al ei foileton, care s-a tipărit între 9 ian. 1850 - 24 nov. 1858 [13, p. 485; 24, p. 312].

19. Gazeta româno-evreiască literară, comercială și industrială

Apare bisăptămânal, în perioada 12 martie - 12 mai 1859, la Tipografia H. Goldner (11 numere). Redactor responsabil: M. Feldman. Publicația cu text în limbile română (cu caractere semi-chirilice) și idiș prezenta aspecte ale comunității evreiești ieșene și din Moldova [10, p. 123]. De la 28 apr. 1859, apare săptămânal. Este primul periodic evreiesc cu text și în limba română din Moldova [8, p. 154], [13, p. 298; 24, p. 215].

20. Foaie de [i]storia română

Apare la Iași, [înainte de apr.] 1859, sub redacția lui B. Petriceicu-Hasdeu, la Tipografia H. Goldner, apoi la Tipografia. A.

Bermann (începând cu numărul 3 din anul 1859). Frecvență: patru numere pe lună. Textul cu caractere semi-chirilice, iar titlul cu alfabet latin. Cele patru numere apărute sunt nenumerate și nedatate, primul având mențiunea „Anul Unirii” [13, p. 257].

21. Tribuna Română

Apare bisăptămânal, în intervalele 10 mai 1859 - 7 iul. 1860, 16 apr. 1861 - 27 mart. 1862, ian. 1864 - apr. 1865 și 14 aug. 1866 - 4 mart. 1867. Redactori: I. Leca și N. Ionescu, iar de la 31 dec. 1859, I. Ionescu. Inițial Tipografia „Buciumul Român”, T. Codrescu și D. Gusti, apoi Tipografia A. Bermann (la 13 iun. și din 21 iun. 1859), iar de la 16 apr. 1861, Tipografia Tribunei Române. Imprimată cu alfabet de tranziție, de la 10 febr. 1864 având unele articole cu alfabet latin, iar de la 14 aug. 1866, integral cu alfabet latin. Nu apare între 24 oct. - 10 dec. 1866.

Printre colaboratorii publicației politice și culturale: B. Petriceicu-Hasdeu, C. Negruzzi, N. Filimon [13, p. 744; 24, p. 419].

22. Instrucțiunea publică

Revistă de cultură apare în perioada 24 ian. - 17 mar. 1860, săptămânal, sub redacția lui V. A. Urechia, la Imprimeria Statului. Colaboratori: B. Petriceicu-Hasdeu, G. R. Melidon [13, p. 338; 24, p. 236].

23. Foița de istorie și literatură [13, p. 269].

Având ca redactor pe B. P.-Hasdeu, apare lunar între mar. - iul. 1860, la Imprimeria Statului, cu alfabet de tranziție. Din iun. 1860, la Tipografia „Buciumul Român”, având titlul cu alfabet latin [13, p. 269].

24. Ateneul Român.

Revistă literară și științifică.

Apare săptămânal între 15 sept. 1860 - dec. 1861, la Tipografia A. Bermann, excepând numărul din 20 nov. 1860 imprimat la Tip. Minervei. Este editată parțial în alfabetul de tranziție. Redactori: G. Mărzescu, I. Missail, I. Columbu, V. Alecsandrescu-Urechia, acesta din urmă rămânând redactor unic de la 20 febr. 1861. Din mai 1861, frecvență lunară, cu subtitlul schimbat în: „Revistă literară, științifică și artistică”, care va fiind suprimat integral în iul. 1861.

Dintre colaboratori: B. P. Hasdeu, V. Po-

gor, Al. Donici, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, Al. Papiu-Ilarian, Al. Papadopol-Calimah etc. [13, p. 56; 24, p. 56].

25. Il Fulmine

Apare un număr în oct. 1860, cu text bilingv (română-italiană). Redactor este L. Ademollo. Ulterior, acesta va scoate publicația săptămânală **Fulgerul**. Ziar teatral, umoristic și literar (18 ian. - 16 apr. 1864), în aceeași variantă bilingvă, la Tipografia Buciumul Român. Schimbare de subtitlu (în 16 apr. 1864): „Foaie italo-română ilustrată”. Printre colaboratori: Șt. G. Vârgolici, C. Liciu, Șt. Velescu [13, pp. 274-275; 24, p. 204].

B. Considerații privind rolul presei ieșene de pionierat în societatea vremii

Făcând referire, în lucrarea sa *Jurnalismul românesc la 1855* [19], la apariția *Curierului românesc* (București, 8 aprilie 1829, fondator Ion Heliade Rădulescu) și a *Albinei românești* (Iași, 1 iunie 1829, fondator Gheorghe Asachi), Mihail Kogălniceanu arată că: „Aceste jurnale, emise în timpul ocupației rusești (rusești - n.n.) și sub cenzura impusă pentru întâiași dată Principatelor prin ocârmuirea provizorie, fură însă o adevărată revoluție pentru români. Ele le deschidea o lume nouă, punându-i în contact cu celelalte popoare mai civilizate, arătându-le faptele, propășirile și mai ales driturile (drepturile - n.n.)”. Cu referire la adresabilitatea periodicelor, autorul menționează că „auditoriul lor era pretutindeni”, tematic acestea abordând toate domeniile: politică, științe, artă, literatură, morală etc. „Clase întregi fură deșteptate, luminate și chemate la viața publică. Și așa putem spune că *Curierul* și *Albina* au răspândit, în starea de mijloc mai ales, mai multe idei, mai multe nobile credințe, mai multă învățătură decât școalele naționale [...]” [23, p. 30].

Presa ieșeană de pionierat a avut un semnificativ rol formativ-informativ în societatea epocii, fiind, totodată, un veritabil promotor al culturii naționale (a autorilor români și a creațiilor în limba română) și susținător al idealului de unitate națională [25; 26]. Aceste contribuții sunt ilustrate de desfășurătorul cronologic cuprinzând 25

de publicații periodice ieșene din perioada 1851-1860, unde fișa bibliografică a fiecărei tipărituri constituie un format sintetic de comunicare a unor informații relevante privind rolul, tipologia și evoluția presei ieșene, domeniile și temele de interes ale vremii, promovarea scriitorilor români, a culturii și idealurilor naționale, segmentele de public vizate, tranziția scrisului, cititului și a imprimării de la alfabetul chirilic la cel latin, apariția și dezvoltarea tipografiilor laice locale.

Jurnalista Emilia Chiscop consideră că „majoritatea periodicelor de pionierat au ca obiective programatice formarea sentimentului patriotic, transformarea profundă a societății, constituirea conștiinței naționale și unirea Principatelor. La acestea se adaugă formarea limbii literare și a unei literaturi proprii, luminarea nației, educarea spiritului civic, popularizarea științelor, cunoașterea istoriei naționale, informarea poporului, scoaterea acestuia din izolare și ignoranță, reducerea distanței față de celelalte nații europene” [4, p. 40].

În mod ilustrativ, foaia de parcurs a publicațiilor periodice care au apărut la Iași în intervalul 1851-1860 relevă aspecte definitorii ale rolului acestora, subsumat obiectivelor programatice, cu perspective de dezvoltare în continuare, dintre care se remarcă următoarele:

1. Cultivarea interesului publicului larg pentru lectură, prin larga popularizare și difuzare de informații, fapt ilustrat prin caracterul eclectic al primelor publicații periodice (ziare, reviste, suplimente);

2. Rolul educativ corelat cu cel informativ îndeplinit de presa începuturilor, pe fondul procesului de introducere și promovare a utilizării scrisului, cititului și tiparului în limba română (repere ale emancipării lingvistice, componentă a emancipării naționale), coroborat cu grafia de tranziție de la caracterele chirilice la cele latine, într-o epocă ilustrând „o diversitate de sisteme de scriere, de frământări și controverse privind introducerea scrierii cu alfabet latin” [14, p. 299];

3. Preocuparea celor două personalități fondatoare de publicații, redacții și tipografii, Gheorghe Asachi și Mihail Kogălnicea-

nu, privind punerea în lumină a talentelor, atragerea de colaboratori din toate provinciile românești și formarea, respectiv educarea audienței pentru lectură;

4. Aducerea la cunoștința publicului larg și promovarea, alături de traduceri din autori străini, a creațiilor originale ale românilor de pretutindeni, a culturii și a idealurilor naționale, fapt vizibil prin „fiurul roșu” al ideilor programatice care leagă *Alăuta românească* (1837), *Dacia literară* (1840), *Calendar pentru poporul românesc* (cu *Almanah de învățătură și petrecere*, 1842), *Propășirea* (1844) și *România literară* (1855);

5. Orientarea presei și a limbajului de presă, acesta fiind vehicul pentru difuzarea neologismelor și terminologiilor specifice [1; 6], în jurul anului 1840, către diversificare și specializare (însoțite de segmentarea publicului), după cum arată V. Ilincan: „Presa literară nu cuprindea, la începuturile ei, numai publicații cu caracter strict literar. Ea a fost în acea perioadă mai mult o presă culturală și politică, având un spectru larg, în domenii cum ar fi istoria, filosofia, economia, medicina, arta, literatura, pedagogia etc.: *Dacia literară* (1840), *Icoana lumii* (1840), *Spicuitorul moldo-român. Jurnal științific, literar și industrial* (1841), *Propășirea. Foaie științifică și literară* (1844). Ca jurnale politice ale vremii, în anul 1850 apar *Gazeta de Moldavia și Zimbrul*, urmate în deceniul următor de *Steaua Dunării* (1855)” [16, p. 626];

6. Caracteristica grafiei epocii: tranziția alfabetică. Intervalul de referință 1851-1860 al cercetării face parte din perioada de tranziție a grafiei limbii române, fapt ilustrat de aspectul tipografic al celor 25 de publicații periodice ieșene incluse în desfășurătorul cronologic. „În deceniile 4-6, procedeul secvențelor alografe (gr. *allos* „alt”, *graphein* „a scrie”) este absolut curent. În cadrul tipăriturilor chirilice sau de tranziție, titlurile figurează în caractere latine. Pe copertele cărților și pe frontispiciul publicațiilor periodice, alfabetul vechi coexistă cu cel nou. De obicei, cu litere latine se culege titlul propriu-zis, celelalte elemente (subtitlu, localitate, redactor) rămânând deocamdată în veșmânt tradițional”, consemnează isto-

ricul literar Ștefan Cazimir [3, p. 8];

7. Continuă dezvoltarea tiparului, vizibilă prin sporirea numărului de tipografii ieșene. Dacă, între 1829-1850, pe lângă Tipografia Sfintei Mitropolii se înființează: Tipografia/ Institutul Albinei, Cantora *Foii Sătești* și Tipografia Buciumul Român, presa locală din deceniul 1851-1860 semnalează, pe lângă acestea: Tipografia editor Adolf Moritz Bermann, Imprimeria Statului, Tipografia Tribunei Române, Tipografia Herșcu Goldner, Tipografia Minervei, Tipografia C. Gane, Tipografia Moise Roman, Tipografia Francezo-Română [5].

Concluzii de etapă

Desfășurătorul cronologic cuprinzând 25 de publicații periodice ieșene tipărite în intervalul analizat 1851-1860, constituie, pe baza fișelor bibliografice ale documentelor, suport pentru analiza rolului periodiceilor de pionierat în societate, într-o epocă de tranziție, inclusiv privitor la grafie.

Fișa bibliografică a fiecărui document constituie un format sintetic de comunicare a unor informații relevante privind rolul, tipologia și evoluția presei ieșene, domeniile și temele de interes ale vremii, segmentele de public vizate, tranziția scrisului, cititului și a imprimării de la alfabetul chirilic la cel latin, apariția și dezvoltarea tipografiilor laice locale etc.

Presa ieșeană de pionierat a avut un semnificativ rol formativ-informativ în epocă, fiind un veritabil promotor al lecturii, al culturii naționale (a autorilor români și a creațiilor originale în limba română), susținător al idealului de unitate națională.

Intervalul de referință 1851-1860 al cercetării face parte din perioada de tranziție a grafiei limbii române, de la alfabetul chirilic la cel latin, fapt ilustrat de aspectul tipografic al periodicelor ieșene ale vremii.

Limite și perspective ale cercetării

Perspectiva de ansamblu asupra dezvoltării presei ieșene în perioada 1851-1860, oferită de tabloul sinoptic prezentat, constituie stadiul curent al cercetării și, totodată, premisă pentru continuarea analizei cu privire la evoluția și specializarea tipăriturilor, diversificarea temelor și a domeniilor de interes, segmentarea publicului, rolul în epocă etc. Desfășurătorul cronologic ur-

mează să fie extins, în etape succesive, până la finalul de secol, în paralel cu aprofundarea nivelului de analiză însoțit de detalierea criteriilor și descriere bibliografică.

Materialul bibliografic reflectă colecțiile Bibliotecii Academiei Române, urmând

continuarea investigării pe baza fondului de documente al Muzeului Național al Literaturii Române și al celui de la Arhivele Statului.

Referințe bibliografice:

1. ANDRIESCU, Alexandru. *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*. Iași: Editura Junimea, 1979. 204 p.
2. BITERE, Sanda Beatrice. Incursiune în presa ieșeană din prima jumătate a secolului al XIX-lea. In: *Asachiana-Revistă de biblioteconomie și cercetări interdisciplinare*. 2019, nr. 11, pp. 130-141.
3. CAZIMIR, Ștefan. *Alfabetul de tranziție*. București: Editura Cartea Românească, 1986. 146 p.
4. CHISCO, Elena. *Presa ieșeană de informație (1890-1910)*. Iași: Editura Junimea, 2018. 261 p. ISBN: 973-37-2166-6.
5. CREȚU, Grigore. *Tipografiile din România de la 1801 și până astăzi (1910)*. București: Imprimeria Statului, 1910.
6. DRUȚĂ, Inga. *Presa – vehicul al terminologiei științifice și tehnice (secolul al XIX-lea)*, *Limba Română (Chișinău)*, XXIV (2): 245-257 [online]. [citată 05.09.2020]. Disponibil: <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A20704/pdf>.
7. GHENGHEA, Mircea Cristian. From „Nepărtinitorul” (1856) to „Ecolul Munților” (1871). Preliminaries for a History of the Moldavian Anti-Unionist and Separatist Press in the 19th Century. In: *The Romanian Journal of Modern History*. 2015, nr. 1-2, pp. 19-24. ISSN: 2068-715X.
8. GHENGHEA, Mircea Cristian. C. Marcu Feldman și „Gazeta română-evreiască” din Iași (1859). In: *Carpica*. 2014, nr. 43, pp. 151-158.
9. GHENGHEA, Mircea Cristian. Retorica unionistă și antiunionistă. O confruntare publicistică din veacul al XIX-lea: „Nepărtinitorul” contra „Steaua Dunării” (1856). In: Mihai COJOCARIU și Cristian PLOSCARU (coordonatori). *Retorică politică modernă în spațiul românesc. Origini și forme de manifestare (secolele XVII-XIX)*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, pp. 107-123.
10. GHERNER, H., WACHTEL, Beno. *Evreii ieșeni în documente și fapte*. Iași: Tipografia Opinia, 1939.
11. HAGIU, Ion. *Dicționarul presei literare românești (1790-1990)*, ediția a II-a, revizuită și completată. București: Editura Fundației Culturale Române, 1996.
12. HAGIU, Ion. *Dicționar al presei literare românești (1790-1982)*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
13. HODOȘ, Nerva, SADI-IONESCU, Alexandru. *Publicațiunile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, tom I, catalog alfabetic 1820-1906. București: Librăriile Socec et comp. și C. Sfetea; Leipzig: Otto Harrassowitz; Viena: Gerold & Comp., 1913.
14. HUȚANU, Mihai. Principiul tradițional și principiul etimologic în scrierea limbii române. *Studia in honorem magistri Vasile Frățilă*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2005, pp. 283-294.
15. ILINCAN, Vasile. *Istoria presei literare românești. Secolul al XIX-lea. Curs opțional pentru învățământul la distanță. Anul II*. Suceava: Universitatea „Ștefan cel Mare”, Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării, 2010. 107 p. ISBN: 978-973-666-333-8.
16. ILINCAN, Vasile. *Presa religioasă românească din secolul al XIX-lea - privire diacronică*. In: Carmen ȚĂGȘOREAN, Ilie RAD (coord.). *Tradiții ale presei religioase din România*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujană, 2017, pp. 620-631.
17. IORGA, Nicolae. *Istoria presei românești*. București: Editura Muzeului Literaturii Române, 1999. 209 p.
18. IORGA, Nicolae. O foaie de popularizare igienică și economică la 1844-5. Rolul fraților Vîrnav în Renașterea românească. In: *Revista istorică*. 1919, nr. 8-10, pp. 170-187 [online]. [citată 06.09.2020]. Disponibil: http://dspace.bcucuj.ro/bitstream/123456789/22093/1/BCUCLUJ_FP_279849_1919_005_008_010.pdf

19. KOGĂLNICEANU, Mihai. Jurnalismul românesc la 1855. In: PETCU, M. Istoria presei române (antologie). București: Editura Tritonic, 2002, pp. 29-38.
20. MOȚOC, Radu. Revistele redactate de M. Kogălniceanu. In: Magazin bibliologic. 2006, nr. 2-3: pp. 39-42. ISSN 1857-1476.
21. PETCU, Marian. O cronologie a presei creștine. In: Carmen ȚĂGȘOREAN, Ilie RAD (coord.). Tradiții ale presei religioase din România". Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujană, 2017, pp. 695-749.
22. PETCU, Marian (coordonator). Istoria jurnalismului în România în date. Enciclopedie cronologică. Iași: Editura Polirom, 2012.
23. PETCU, Marian. Istoria presei române. (Antologie). București: Editura Tritonic, 2002.
24. RĂDUICĂ, Georgeta, RĂDUICĂ, Nicolae. Dicționarul presei românești (1731-1918). București: Editura Științifică, 1995. 560 p. ISBN: 973-44-0123-8.
25. ROMAN, Liviu Iulian. Presa din Moldova și problematica unirii Principatelor (1855-1858). Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2014. 551 p. ISBN 978-606-714-056-9.
26. ROMAN, Liviu Iulian. Valoarea documentară a presei din Moldova în perioada unirii Principatelor (1855-1862). In: GROSSU, Silvia (coordonator). Mass-media, între document și interpretare. Studii și cercetări de istorie a presei. Chișinău: Centrul editorial-poligrafic USM, 2012, pp. 98-107.